

Metodika pre vzdelávacie aktivity rešpektujúce individuálne potreby
detí a mladých ľudí

Iceland
Liechtenstein
Norway **Active
citizens fund**

www.hans.sk

Spracovala: Mgr. Viera Hincová, A Centrum a OZ HANS, kontakt: oz.as.hans@gmail.com

Metodika k práci s témami digitálna bezpečnosť, finančná gramotnosť a podnikavosť s ohľadom na zraniteľné skupiny detí a mladých ľudí

Správa o mládeži 2014 rozoznáva dve skupiny ohrozenej mládeže: mládež sociálne vylúčenú a mládež ohrozenú sociálnym vylúčením a to aj v dôsledku zdravotného postihnutia. Z dôvodu zdravotných prekážok sú za znevýhodnenú skupinu považovaní:

- mladí ľudia s mentálnym (intelektovým, kognitívnym postihnutím, poruchami učenia);
- telesným, senzorickým alebo iným postihnutím;
- mladí ľudia s chronickými zdravotnými problémami, vážne chorí alebo vážne psychicky chorí

OZ HANS sa zameriava sa na prácu s deťmi a mladými ľuďmi s Aspergerovým syndrómom a autizmom, ale pracujeme so všetkými členmi lokálnych komunít, ako sú Rómovia, ľudia s inými typmi zdravotného postihnutia či seniori, vrátane bežnej populácie. Dlhodobo spolupracujeme so základnou školou vo Veľkých Zlievcach, ktorá zastrešuje aj deti a rodiny z geograficky zle dostupných lokalít a mnoho detí s autizmom z okolia aj na domácom vzdelávaní. Špecifikom školy je aktívne zapájanie rodičov do aktivít školy, aj formou prítomnosti priamo na vyučovaní, čo podporuje inkluzívne prostredie.

V roku 2019 sme v Lučenci a následne aj v lokalite Horná Strehová a Veľké Zlievce aktivity projektu EkoInklúzia, kde sme začali so zapájaním mladých ľudí so zdravotným postihnutím, starších a dobrovoľníkov do upcyklácie textilu a ďalších voľnočasových aktivít. Naša prítomnosť v tejto lokalite a skúsenosti s prispôbovaním vzdelávania špecifickým potrebám cieľových skupín napomáha efektívnosti našich aktivít. Spolupracujeme tiež s obcami Horná Strehová a Veľké Zlievce a hľadáme možnosti pre zapojenie členov týchto komunít do rôznych aktivít.

V októbri 2021 sme začali realizovať projekt **Idea Start** zameraný na podporu možností zamestnávania sa ľudí so zdravotným postihnutím a z ekonomicky znevýhodneného prostredia od mladých ľudí až po seniorov. *Projekt podporil Active Citizens Fund Slovakia, ktorý je financovaný z Finančného mechanizmu EHP 2014-2021. Správcom programu je Nadácia Ekopolis v partnerstve s Nadáciou otvorenej spoločnosti Bratislava a Karpatskou nadáciou*

V porovnaní s dospelými všetky deti sú v zraniteľnom postavení vzhľadom na ich stupeň vývoja, obmedzenú právnu spôsobilosť a závislosť od rodičov alebo iných opatrovateľov. Toto postavenie sa zhoršuje, ak je dieťa postihnuté.

Deti so zdravotným postihnutím čelia vyššej miere násilia, ako aj osobitným formám násilia súvisiaceho so zdravotným postihnutím, ktoré sa líši od násilia, ktorému čelia deti bez zdravotného postihnutia.

Patrí k nim násilie motivované predsudkami voči zdravotnému postihnutiu, obmedzovanie, sexuálne zneužívanie počas každodenných hygienických úkonov, násilie počas ošetrovania, ako aj nadmerné podávanie liekov

FRA - Európska agentúra pre základné ľudské práva

Okresy Veľký Krtíš a Poltár patria medzi najmenej rozvinuté okresy s vysokým zastúpením rómskej populácie a tiež s nedostatkom príležitostí tak pre podporné, terapeutické možnosti ako

aj pre pracovné príležitosti. Niektoré lokality sú aj geograficky ťažko dostupné takže žiaci sú nútení vzdelávať sa formou homeschoolingu. /plne absentujú služby pre rodiny so zdravotným znevýhodnením. Pandemická situácia ešte zhoršila dostupnosť služieb a zamestnávania pre tieto komunity.

Mladí ľudia so zdravotným postihnutím, špecificky s autizmom alebo AS, majú len veľmi málo príležitostí na zapojenie sa do bežných aktivít a uplatnenie svojich zručností a kreativity. Ďalším obmedzením je pre nich život v najmenej rozvinutých okresoch a v geograficky neprístupných lokalitách (lazy), čo vedie k potrebe domáceho vzdelávania. Pandemická situácia a jej dopady ešte zvýraznili rozmery ich znevýhodnenia po ekonomickej stráne a prehĺbili sociálne vylúčenie.

Cieľové skupiny či už ide o rodiny s deťmi so ZP, starších ľudí alebo Rómske rodiny, potrebujú dôveryhodné osoby, ktoré s nimi majú vybudovaný vzťah a dokážu im sprostredkovať potrebný obsah vhodnou formou. Jednou z foriem, ktoré využívame aj vo vzdelávaní, sú peer vzdelávanie - vedenie hodiny staršími deťmi, individuálne konzultácie a komunitná práca.

Realizácia projektu nám umožnila realizovať vzdelávací program na mieru našim cieľovým skupinám, zosieťovanie rôznych lokálnych výrobcov upcyklovaných výrobkov alebo home - made výrobkov a zapojenie cieľovej skupiny do spravovania e-shopu a prípadnú transformáciu na sociálny podnik. Formou aktivít v dvoch denných centrách v Lučenci a Veľkých Zlievcach sme súbežne realizovali pracovno- rehabilitačný program pre naše cieľové skupiny a umožníme stretávanie, výmenu skúseností a podporu pre tieto rodiny v bezpečnom a prijímajúcom prostredí.

Rodičovstvo detí so ZP vedie často k izolácii, v prípade detí s autizmom je situácia o to horšia, že dostupnosť služieb pre tieto rodiny je minimálna. Zhoršenie situácie rodín počas pandémie, prípadne straty zamestnania a v geograficky zle prístupných lokalitách je taktiež alarmujúca. V našej cieľovej skupine sú aj rómske rodiny s deťmi s autizmom.

Seniori nad rokov čelia v týchto lokalitách rovnako nízkemu počtu príležitostí a sociálnemu vylúčeniu či ohrozeniu chudobou. Majú zároveň zručnosti, ktoré dokážu poskytnúť iným a podporovať ich v ich rozvoji aj v oblasti duševného zdravia a reziliencie.

Mladí ľudia s Aspergerovým syndrómom a inými formami odlišného vnímania a spracovania informácií a sociálnych situácií potrebujú špecifické prístupy, ktorých uplatnenie v praxi vyžaduje

Citlivý jazyk

Pre túto cieľovú skupinu detí a mladých ľudí v rámci citlivého inkluzívneho jazyka používame pojem „**mladí ľudia s odlišným vnímaním a spracovaním informácií**“.

V októbri 2021 sme začali realizovať projekt **Idea Start** zameraný na podporu možností zamestnávania sa ľudí so zdravotným postihnutím a z ekonomicky znevýhodneného prostredia od mladých ľudí až po seniorov.

Projekt podporil Active Citizens Fund Slovakia, ktorý je financovaný z Finančného mechanizmu EHP 2014-2021. Správcom programu je Nadácia Ekopolis v partnerstve s Nadáciou otvorenej spoločnosti Bratislava a Karpatskou nadáciou

úpravu bežne používaných materiálov a vzdelávacích podkladov. Úprava vzdelávacích materiálov je súčasťou inkluzívneho prístupu a univerzálneho dizajnu vo vzdelávaní. Úprava pracovných materiálov, pracovných listov a jednotlivých aktivít v rámci individualizácie podkladov pri vzdelávaní v projekte boli dôležitou súčasťou našej snahy sprostredkovať informácie pre deti a mladých ľudí s ohľadom na ich potreby. Ako sprievodca pre ďalšie organizácie pracujúce s týmito skupinami detí slúži aj táto metodika.

Súčasťou projektu boli aktivity na podporu vzdelávania v oblasti finančnej gramotnosti, základov podnikania, online podnikania a bezpečnosti, adaptované na ich špecifické potreby. Pre túto cieľovú skupinu detí a mladých ľudí v rámci citlivého inkluzívneho jazyka používame pojem „**mladí ľudia s odlišným vnímaním a spracovaním informácií**“. Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj mladých ľudí z málopodnetného prostredia, či už ide o segregované komunity, deti z detských domovov, deti zažívajúce násilie alebo iné formy traumatizujúcich udalostí. V priebehu realizácie projektu sme čelili bezprecedentnej situácii v súvislosti s útokom na Ukrajinu, kedy sa začali v našom priestore objavovať aj rodiny a deti utekajúce pred vojnou.

Čo je inkluzívne vzdelávanie

Podľa odbornej publikácie „Vybrané oblasti inkluzívnej edukácie žiakov so špeciálnymi potrebami v primárnom vzdelávaní“ od autorov Hrebeňárová, Hučík a spol. z Prešovskej univerzity „integrácia je duálny systém, v ktorom paralelne funguje integratívna aj segregovaná edukácia. Integrácia je ponímaná ako koncept, kde sa má žiak (so špeciálnymi potrebami) plne prispôsobovať, včleniť do existujúceho prostredia (nastaveného pre majoritnú intaktnú populáciu) bez jeho úprav. V inklúzii sa majoritná a minoritná komunita navzájom prispôsobujú a upravujú životné prostredie v najširšom slova zmysle, aby vyhovovalo obom komunitám.“

V princípe ide o budovanie na silných stránkach každého účastníka vzdelávania, nakoľko každé dieťa má svoje špecifické potreby, štýl učenia a ďalšie možnosti ako rozvíjať svoj potenciál. V inkluzívnom prostredí sa reflektujú všetky potreby každého dieťaťa bez ohľadu na príslušnosť k nejakej konkrétnej skupine znevýhodnených.

Inklúzia je dlhodobý a náročný proces, a v našom ponímaní sme úplne na jeho začiatku. Potreby a problémy mladých ľudí s odlišným vnímaním sveta sú ovplyvnené viacerými závažnými faktormi od útleho detstva.

Proces inklúzie si vyžaduje celkovú zmenu paradigmy vzdelávania, nazerania na skutočnosť a na svet, ale aj podporu vnímania diverzity mladých ľudí a možností ich uplatnenia v živote. Spoločenský tlak na úspešnosť a výkonnosť je jedným z hnacích motorov procesu vyčleňovania, je nevedomky určujúci pre vnímanie človeka ako hodnotného iba vtedy, ak dokáže vyhovieť požiadavkám doby.

Neustále sa zvyšujúci počet odlišností a rôznych typov problémov v učení, vnímaní a spracovaní informácií však poukazuje na dôležitosť opačného procesu: dôrazu na kvalitu medziludských vzťahov, na obohatenie spoločnosti práve rôznorodosťou jej členov a na hľadanie ciest, ktorými dokáže spoločnosť tieto odlišnosti pojať. Stávať na silných stránkach človeka a umožniť mu naplno rozvinúť svoj potenciál bez ohľadu na jeho príslušnosť k nejakej skupine či diagnóze je podstatou inklúzie.

Inkluzívne vzdelávanie

Integrácia je ponímaná ako koncept, kde sa má žiak (so špeciálnymi potrebami) plne prispôsobovať, včleniť do existujúceho prostredia (nastaveného pre majoritnú intaktnú populáciu) bez jeho úprav. V inklúzii sa majoritná a minoritná komunita navzájom prispôsobujú a upravujú životné prostredie v najširšom slova zmysle, aby vyhovovalo obom komunitám.

Proces inklúzie si vyžaduje celkovú zmenu paradigmy vzdelávania, nazerania na svet, ale aj podporu vnímania diverzity mladých ľudí a možností ich uplatnenia v živote.

Spoločenský tlak na úspešnosť a výkonnosť je jedným z hnacích motorov procesu vyčleňovania, je nevedomky určujúci pre vnímanie človeka ako hodnotného iba vtedy, ak dokáže vyhovieť požiadavkám doby

Aspergerov syndróm a autizmus

Výskyt tohto typu odlišností stále stúpa. Ak pred 10 rokmi bolo asi 0,5% populácie odhadom zaradených do tejto skupiny, dnes sa jedná o 1,5 - 2% populácie. Medzi 2 miliónmi mladých ľudí je tak cca 40 000 mladých ľudí ktorých vnímanie sveta je odlišné od bežného vnímania čo im prináša množstvo zložitých situácií so zaradením sa do vzdelávacieho, pracovného a spoločenského života. Často sa stretávame s tým, že hoci majú normálny intelekt až nadanie, ako študenti prestávajú zvládať socio- komunikačnú záťaž a ukončujú predčasne stredoškolskú dochádzku a ocitajú sa medzi NEET skupinou (Not in Employment, Education or Training), ktorá sa dlhodobo nezaraďuje do žiadnej formy sociálneho a pracovného života.

Ako ukazujú skúsenosti z praxe, zapojenie mladých ľudí do vzdelávacích a komunitných aktivít je náročné, pretože súčasťou ich špeciálnych potrieb je aj vyhýbanie sa masovým aktivitám, nedostatok sociálnych zručností a sebahodnotenia. S obľubou však využívajú moderné technológie a s viacerými skupinami mladých ľudí z tejto komunity komunikujeme prostredníctvom sociálnych sietí.

Pri správnom prístupe však títo mladí ľudia dokážu využiť svoj potenciál a stávajú sa úspešnými často v prostredí IT technológií, vedy, výskumu, umenia a podobne. S ohľadom na stratégiu Európa 2020 je potrebné predchádzať predčasnému ukončovaniu štúdia mladých ľudí a podporovať ich zotrvanie vo vyhovujúcom vzdelávacom prostredí aby sa stali základom pre vedomostnú spoločnosť. Medzi mladými ľuďmi s týmito špecifickými potrebami je práve obrovský potenciál vzhľadom na ich časté intelektové nadanie a umelecké či jazykové talenty.

Selektívny systém má výchovno - vzdelávacie programy a jednotné štandardy vopred pripravené , a to pre deti ‚v norme‘, aj mimo nej. Pracuje s predstavou „ideálneho žiaka“, teda zdravého, bezproblémového dieťa, ktoré bez väčších ťažkostí zvláda absorbovať štandardné vzdelávacie obsahy, reaguje na štandardné pedagogické postupy a dosahuje štandardné študijné výsledky merateľné štandardnými nástrojmi“.

Inkluzívne vzdelávanie vzniklo ako odpoveď na problémy spojené s vylučovaním detí z hlavného vzdelávacieho prúdu. Vychádza zo základných ľudsko - právnych hodnôt, aký mi sú rovnosť, spravodlivosť a rešpektovanie rovnakej hodnoty každého dieťaťa bez ohľadu na jeho psychické, intelektuálne, sociálne, emočné, jazykové alebo iné schopnosti. Na základe týchto princípov obhajuje práva všetkých detí na kvalitné vzdelanie v rámci spoločného vzdelávacieho systému. Podmienkou inkluzívneho vzdelávania je podpora pocitu prináležania k spoločnej komunite a vzájomná akceptácia. V centre takéhoto vzdelávania stojí dieťa so svojimi hodnotami, potrebami a identitou, pričom je brané do úvahy socioekonomické a kultúrne zázemie, z ktorého dieťa prichádza. Inkluzívny model nevytvára skupiny či triedy na základe záujmov a výkonov, ale dopredu a v každej triede ráta s rôznymi záujmami a výkonmi detí . Tomu je prispôsobený nielen viacúrovňový obsah vzdelávania, ale aj práca učiteľov, asistentov a špecialistov a spôsoby hodnotenia a sebahodnotenia žiakov.

V inkluzívnom modeli sa teda nielen predpokladá, že všetky deti budú vzdelávané spoločne. To je základná, avšak nie dostatočná podmienka na kvalitné a úspešné vzdelávanie. Na to, aby každé dieťa malo možnosť skutočne participovať na vzdelávaní a aby bolo naplnené jeho právo

na vzdelávanie podľa Dohovoru o právach dieťaťa, je nevyhnutné, aby spoločnosť reagovala na jeho špecifické potreby, aby dokázala vytvoriť atmosféru prijatia, zapojenia a pocitu príslušnosti (sense of belonging).

Tipy na podporu učenia u detí s Aspergerovým syndrómom a PAS pri dištančnom a online vzdelávaní

Naše skúsenosti sme aplikovali aj počas pandémie. Deťom a mladým ľuďom s odlišným vnímaním a spracovaním informácií sme poskytovali zručnosti ako sa zapájať do online komunikácie. Pracujeme tiež formou peer - to peer podpory a častokrát výlučne individuálne, takže sme dokázali zapájať do online aktivít aj deti s autizmom ktoré bežne z tohoto spôsobu komunikácie vypadávajú.

Pri Aspergerovom syndróme a poruchách autistického spektra ide o veľmi širokú škálu potrieb a prejavov, preto to, čo funguje u jedného žiaka či študenta, nemusí platiť pre iného. Ich podpora v učení musí preto prihliadať na špecifiká každého jednotlivca.

Niektoré deti fungujú v „denných škatuľkách“ a je pre nich takmer nemožné preniesť aktivity z jednej „škatuľky“ do druhej. Odmietajú sa doma učiť, mama je pre nich jednoducho mama a nie učiteľka, a domáce prostredie neslúži na vzdelávanie, ale na odlišné aktivity. V tomto prípade môžete skúsiť online učenie sa priamo s pani učiteľkou, čo môže výrazne pomôcť, ale je to veľmi individuálne. Dôležité je nevytvárať tlak na to aby sa dieťa za každú cenu zapojilo – tlak je pre deti s AS takisto ťažko zvládnuteľný. Niektorým z nich sa naopak, uľavilo v tom, že nemusia riešiť sociálne situácie, spojené s návštevou školy, a venujú sa učeniu aj svojim záľubám úplne v pohode.

Niektoré deti, majú obrovský stres už zo samotného faktu, že im chodia úlohy cez internet. Odmietajú komunikovať elektronicky, sú totiž zvyknuté veľmi detailne sledovať mimické prejavy okolia. Tento aspekt komunikácie v telefonickom alebo online kontakte chýba natoľko, že im to úplne znemožňuje riešiť zadané úlohy. Je to pre nich tak obrovská neistota, že to jednoducho nezvládajú. Možnosťou pre rodičov je podklady im vytlačiť, aby pracovali „offline“, je potrebné ich oslobodiť od povinnosti sledovať vysvetľovanie alebo reagovať na vyučovanie online. Prekážať im môže aj hluk – prekrikovanie sa ostatných detí.

Aspergerov syndróm a autizmus

Aspergerov syndróm je neurovývinová odlišnosť, ktorá zahŕňa citlivosť na zmyslové podnety, odlišnosť vnímania komunikácie a sociálnych situácií a citlivosť v reagovaní na zmeny. Súčasťou reagovania citlivej nervovej sústavy na pre iných ľudí bežné podnety je vysoká úroveň stresu, ktorá vyvoláva vysokú záťaž a vedie k intenzívnym alebo neobvyklým reakciám na podnety, ktoré sú bežne vnímané ako neutrálne. Vysoká stresová reakcia sa objavuje rovnako na pozitívne udalosti – napríklad narodeninová oslava, ako aj na negatívne – nedorozumenie, hádka, náhla zmena. Z dlhodobého hľadiska vedie táto reaktivita nervovej sústavy k vyčerpanosti, problémom so spánkom či stravovaním. Úpravy preto umožňujú Aspergerom a autistom predchádzať preťaženiu a mať priestor na pozitívne interakcie s okolím.

Aspergeri so sklonom k perfekcionizmu zase prežívajú veľkú mieru úzkosti a obáv zo zlyhania, ak vidia množstvo úloh a termínov, ktoré majú v zadaní stihnúť. Už samotná obava, že to nezvládnu, ich blokuje a vyvoláva stresové správanie a paniku. Tu je tiež potrebné redukovať termíny a množstvo zadaní, pokiaľ to rodič zvládne. Treba dať pozor na to, aby dieťa na to neprišlo, pretože môže vzniknúť narušenie dôvery medzi ním a rodičom. Dôležité je dobre to odkomunikovať s vyučujúcimi a mať s nimi dohodu aj o možných odlišných spôsoboch plnenia vzdelávacej činnosti.

Zhrnutie:

Berte ohľad na individuálne potreby dieťaťa

Komunikujte so školou a vysvetľujte aktuálny aj dlhodobý stav dieťaťa

Rešpektujte zmyslové preťaženie (hluk z online vyučovania) a unaviteľnosť (častejšie prestávky či vynechanie učenia sa na jeden či viac dní)

Využite odlišnú rolu učiteľa/ky alebo asistentky na naštartovanie pracovnej činnosti

Hľadajte formy a obsah vzdelávania, ktorý zodpovedá záujmom dieťaťa – cez obľúbené počítačové hry, témy alebo postavy

Rozdeľte úlohu na menšie časti

Motivujte dieťa obľúbenou činnosťou za každú vypracovanú úlohu

Redukujte počet úloh a termíny zadaní

Nenúťte dieťa zapájať sa do online aktivít

V prípade zvýšenej úzkosti, prejavov obsedantno - kompulzívnej poruchy alebo depresie (môže sa prejavovať aj negativizmom, apatiou alebo podráždenosťou) vyhľadajte odbornú konzultáciu a pomoc.

Prvotný cieľ je dosiahnutie pohody, adaptácia na novú situáciu, až potom obsiahnutie samotného obsahu

U detí s AS je tiež typické striedanie výkonnosti, niektorý deň môžu mať dobrý, iný zase zlý, často bez zjavnej vonkajšej príčiny. Je potrebné to rešpektovať a podľa potreby vynechať deň – dva práce na oddych. Niektorým deťom je zase potrebnú udržať pravidelnosť a stereotyp, pretože po jeho narušení nedokážu tak ľahko nabehnúť na nový režim. Táto situácie je neobvyklá, preto sa to možno nedá presne odhadnúť, komunikujte o tom s dieťaťom a pokúste sa reagovať pružne a citlivo na jeho potreby.

Neurodiverzita

Na pomoc s pochopením výziev, ktorým čelia súčasní mladí ľudia, prichádza hnutie neurodiverzity a vzdelávacie metódy, postavené na **rešpektovaní neurovývinových potrieb** a zákonitostí fungovania ľudského mozgu. Každý ľudský mozog je jedinečný, a zároveň z neurologického pohľadu je jedinec schopný sa učiť jedine vtedy, keď je mozog v stave bezpečia, v stave primeranej aktivity nenarušovanej stresovou reakciou.

Neurodiverzita je pojem, označujúci rôznorodosť fungovania ľudského mozgu. Ide o **inkluzívny pojem**, ktorý neurčuje, aký spôsob fungovania mozgu, spracovania informácií a reagovania na podnety je „normálny“. Zastrešuje všetky „neurotypy“ teda širokú skupinu bežne fungujúcich, tzv „neurotypických“ ľudí, ktorých reagovanie zodpovedá štandardom, na ktoré sme zvyknutí. Zahŕňa však aj odlišnosti, ktoré dnes bežne označujeme ako poruchy učenia, pozornosti, alebo pervazívne vývinové poruchy (Aspergerov syndróm, autizmus, OCD a podobne), alebo aj extrémne fenomény, ako napr. intelektové nadanie. Akceptuje všetky typy fungovania nervovej sústavy ako validné a rovnako hodnotné, pričom poruchovosť alebo odlišnosť, ktorú vnímame vo vzdelávacom systéme, mizne v momente, ak sa podmienky vzdelávania a fungovania prispôbia potrebám daného žiaka. Obracia teda medicínsky model poruchy (ako niečo nesprávne, čo treba napraviť) na sociálny model znevýhodnenia (ako niečo, čo vyžaduje adekvátne prispôbenie podmienok života a učenia sa). „Porucha“ sa tak predefinováva na potrebu, vlastnosť, špecifikum procesu učenia.* Vzdelávanie rešpektujúce neurodiverzitu však vyžaduje viac ako iba zmenu pracovného listu, použitie doplnovačiek v diktáte alebo zníženie počtu vypočítaných príkladov na jednej hodine.

Poznatky neurovied ukazujú, že aj v prípade dys – vývinových odlišností nejde iba o zmenu v jednej čiastkovej funkcionalite mozgu. V skutočnosti každý neurotyp nesie so sebou aj osobnostné charakteristiky, iný typ reaktivity či kognitívneho spracovania. **Neurodiverzita v zmysle odlišnosti neurotypu sa tak týka až 20 – 30 percent populácie.** V niektorých odborných publikáciách sa používa aj pojem „neurominorita“. Pojem neurodiverzita má teda dva významy: označuje neurominority, teda ľudí s odlišným spracovaním informácií než je stanovená norma, ale označuje aj nehodnotiaci prístup, ktorý rešpektuje všetky neurotypy, vrátane „bežného“.

Nedostatočné rešpektovanie odlišných potrieb vo vzdelávaní a učení sa vedie u týchto žiakov nielen k strate motivácie, ale aj k pridruženým psychickým ťažkostiam a úplnému zlyhávaniu v

Neurodiverzita

Neurodiverzita je pojem, označujúci rôznorodosť fungovania ľudského mozgu.

Akceptuje všetky typy fungovania nervovej sústavy ako validné a rovnako hodnotné, pričom poruchovosť alebo odlišnosť, ktorú vnímame vo vzdelávacom systéme, mizne v momente, ak sa podmienky vzdelávania a fungovania prispôbia potrebám daného žiaka. Obracia teda medicínsky model poruchy (ako niečo nesprávne, čo treba napraviť) na sociálny model znevýhodnenia (ako niečo, čo vyžaduje adekvátne prispôbenie podmienok života a učenia sa). „Porucha“ sa tak predefinováva na potrebu, vlastnosť, špecifikum procesu učenia a vnímania sveta.

školskom a pracovnom živote. Zo skúsenosti pritom platí, že **adaptácie, z ktorých profitujú neurodivergentní ľudia, profitujú rovnako aj bežné deti a mladí ľudia**, prinášajú im viac vnútornej motivácie a radosti z učenia sa a tým aj trvalejšie poznatky. Neurodiverzita sa tu znovu stáva platformou pre inkluzívny prístup, pretože nepotrebujeme odlišovať deti „s diagnózou“ a „bez diagnózy“ ale úpravy prostredia a prístupu sú samy osebe vyhovujúce pre rozvoj schopností každého jednotlivca.

Neurodiverzita má aj **užšie psychologické vymedzenie**, z pohľadu profilu intelektových schopností - ako neurodiverzita sa označuje taký profil intelektových schopností u jednotlivca, kde je rozdiel vo výkone medzi jednotlivými subtestmi väčší ako dve štandardné odchýlky. Žiak s týmto typom neurodiverzity bude excelovať v matematických schopnostiach, ale výrazne pomalšie bude reagovať na jazykové podnety, alebo naopak. Môže mať výraznú slovnú zásobu a abstraktné myslenie, ale zároveň ťažkosti s motorikou v písaní ale aj praktických schopnostiach (obliekanie, viazanie šnúrok a podobne). V hodnotiacom modeli sa snažíme naprávať nedostatky, mozog dieťaťa je však preťažený stresom a hrozbou neúspechu, čo spúšťa stresovú reakciu (útek/útok/ustrnutie) a následné problémové správanie. Ak sa energia dieťaťa viaže na úlohy, ktoré zaťažujú mozog strachom a tlakom,, pre mozog neostáva kapacita na rozvíjanie jeho existujúcich schopností. Výsledkom je úplná strata motivácie a ochoty spolupracovať, ktorú tak často vidíme u detí s neurovývinovými odlišnosťami (AS, ADHD) najmä vo vyšších ročníkoch.

Naopak, pandemická situácia, rovnako ako úspechy žiakov v domácom a individuálnom vzdelávaní v mnohých prípadoch preukázali, že zmena spôsobu fungovania žiaka (odstránenie sociálnej a senzorickej záťaže spôsobenej cestovaním, ranným stresom, vstupom do školského prostredia) môže byť pre jeho intelektové výkony prínosom

Neurodiverzitu rešpektujúce úpravy zahŕňajú:

- Senzorické úpravy prostredia a senzorické pomôcky (zníženie hlučnosti, úprava osvetlenia, farebnosti, počtu prvkov na predlohe a pod. z pomôcok audio calmery, slúchadlá resp. tlmiče, šilty na oči alebo tmavé okuliare, taktilné a propioceptívne pomôcky)
- Sociálne úpravy - (počet osôb v skupine, oddychová miestnosť, variabilné formy komunikácie, nastavenie času príchodu do prostredia, komunikácia zmien)
- Rešpektujúca komunikácia
- Rešpektovanie tempa, kolísania výkonu výkonu,
- Rešpektovanie potreby prestávok a zmeny činnosti, vrátane činností spojených so sebareguláciou (pohyb, oddychová zóna, stimming),
- rešpektovanie vývinu dieťaťa
- Zameranie na záujmy, osvojovanie nových tém prostredníctvom a na báze individuálnych záujmov (Minecraft, Lego, dinosaury, história)
- Využívanie oddychového priestoru podľa potrieb dieťaťa a mladého človeka (znížené osvetlenie, stan v tichej časti miestnosti, tulivak)
- Umožnenie pohybovej aktivity, pohyb ako súčasť plnenia úlohy, aktivity v prírodnom prostredí

V inkluzívnom prístupe sa hovorí aj o takzvanom **univerzálnom dizajne**. U nás zatiaľ väčšinou vnímame tento pojem ako pojem z architektúry, ktorý označuje bezbariérovú prístupnosť pre ľudí s telesným alebo zmyslovým postihnutím, vrátane komunikačných prostriedkov ako je znaková reč, tlmočenie do posunkovej reči, elektronické zariadenia na komunikáciu či špeciálny software.

Univerzálny dizajn je viac ako len úprava fyzického prostredia. **Je to práca s postojmi a nastavením účastníkov interakcie**, partnerský a rešpektujúci prístup v komunikácii, citlivý jazyk. Obsahuje tiež využívanie AAK - alternatívne a augmentatívne komunikačné pomôcky v komunikácii prípadne rešpektovanie verbálnej apraxie (nevyužívanie slovnej komunikácie). Ide tiež o úpravy spojené s nastavením hladiny hluku a osvetlenia (senzorické prostredie) ale aj o všeobecne vhodný prístup s ohľadom napríklad na zvýšenú úzkosť, prežívanú počas pandémie a po nej, **trauma informovaný prístup**, teda prístup zohľadňujúci prežité traumy u detí aj dospelých. Tento prístup je relevantný aj vzhľadom na prácu so žiakmi a rodinami prichádzajúcim z Ukrajiny.

Univerzálny dizajn v prístupe ku vzdelávaniu rešpektuje potreby každého jednotlivca a umožňuje mu rozvoj jeho schopností. Je objavovaním pre žiaka, rodičov aj sprevádzajúceho učiteľa/učiteľku či ďalších odborníkov a odborníčky.

Rešpektujúci prístup je vo svojej podstate základom univerzálného dizajnu. Rešpektovanie znamená akceptáciu jedinca, jeho pocitov, potrieb, momentálneho nastavenia, prežívania, názorov. Je spojené s dôverou v človeka, akceptáciou jeho autonómiu. Nehodnotenie je zároveň súčasťou rešpektujúceho prístupu. Rešpektovanie samého seba je východiskom pre rešpektovanie druhých.

Neurodiverzitu zohľadňujúce úpravy a univerzálny dizajn

Neurodiverzitu rešpektujúce úpravy zahŕňajú:

Senzorické úpravy prostredia a senzorické pomôcky

zníženie hlučnosti, úprava osvetlenia, farebnosti, počtu prvkov na predlohe a pod. z pomôcok audio calmery, slúchadlá resp. tlmiče, šilty na oči alebo tmavé okuliare, taktilné a propioceptívne pomôcky)

Sociálne úpravy

počet osôb v skupine, oddychová miestnosť, variabilné formy komunikácie, komunikácia zmien

Rešpektujúca komunikácia

Rešpektovanie tempa, kolísania výkonu výkonu

Rešpektovanie záujmov

Peer aktivity

Odporúčané zdroje:

Prevenčia IT kriminality, Digitálna bezpečnosť – organizácia Preventista

<https://preventista.sk/info/>

Kritické myslenie a digitálna bezpečnosť : Projekt (Ne)bezpečne v sieti organizácia CENEF

<https://cenef.sk/wp-content/uploads/2018/02/publik%C3%A1cia-Nebezpe%C4%8Dne-v-sieti.pdf>

Kurzy Digitálna garáž Google

Ako byť na internete v pohode a bezpečí

<https://learndigital.withgoogle.com/digitalnagaraz/course/be-safe-calm-online>

Úvod do digitálnej rovnováhy

<https://learndigital.withgoogle.com/digitalnagaraz/course/digital-wellbeing>

Naše webináre:

Deti s Aspergerovým syndrómom a dištančné vzdelávanie

https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=193985268858948

Ako pomáha Minecraft deťom s autizmom

<https://www.youtube.com/watch?v=yrQ6avgwSA4>

Zvládanie dvojitej záťaže

Ako pracovať s klímou triedy a manažovať riziká dopadov záťaže v súčasnej situácii – webinár pre ŠPÚ

<https://www.youtube.com/watch?v=EwYSVOuJo2g&t=2113s>

Príklady pracovných listov z metodického príručky CENEF